

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI

Facultatea de Istorie și Filosofie

POPULISMUL DREPTEI RADICALE EUROPENE

ÎN CONTEMPORANEITATE

DEZVOLTARE ISTORICĂ, DISCURS POLITIC și SUSȚINĂTORI

Coordonatori:

Prof. Univ. Dr. Ioan BOLOVAN

Prof. Univ. Dr. Sandu FRUNZĂ

Doctorand:

Mihnea-Simion STOICA

Cluj-Napoca

2016

Cuprins

I.	Introducere.....	5
II.	Metodologie și surse.....	9
III.	Abordarea teoretică.....	13
3.1.	Evoluția conceptului de populism.....	13
3.1.1.	Evoluția istorico-geografică sau o geografie a delimitării conceptuale.....	13
3.1.1.1.	Populismul fermierilor americani și narodnicismul rusesc.....	16
3.1.1.2.	Poporanismul: populismul românesc al secolului al XIX-lea.....	20
3.1.2.	Evoluția lingvistică.....	30
3.2.	Populismul contemporan - un concept sub zodia controverselor.....	38
3.2.1.	Ideologie versus strategie.....	40
3.2.2.	Totuși, care Popor?	45
3.2.3.	Tumultoasa relație cu democrația.....	48
3.2.4.	Populismul ca supra-strategie politică.....	52
3.3.	Temele demografice: la baza discursului populist al drepte radicale.....	58
3.3.1.	Demografia politică – o vedere de ansamblu.....	58
3.3.2.	Politici demografice în Europa.....	59
3.3.3.	Politici referitoare la imigrație.....	65
3.4.	Mișcări populiste europene contemporane.....	69
3.4.1.	Franța.....	69
3.4.2.	Austria.....	76
3.4.3.	Italia.....	81
3.4.4.	România.....	85
3.4.5.	Olanda.....	90
3.4.6.	Finlanda.....	95
3.4.7.	Marea Britanie.....	101
3.5.	Un populism pan-european? Explicații și consecințe.....	106
3.5.1.	Europa Națiunilor și a Libertății.....	110

IV. Abordarea empirică.....	113
4.1. Profilul socio-demografic al alegătorului partidelor populiste.....	113
4.1.1. Franța.....	115
4.1.2. Austria.....	120
4.1.3. Italia.....	126
4.1.4. România.....	133
4.1.5. Olanda.....	139
4.1.6. Finlanda.....	142
4.1.7. Marea Britanie.....	149
4.2. Opinii culturale, economice și europene ale alegătorilor partidelor populiste în raport cu alegătorii celorlalte partide	156
4.2.1. Austria.....	160
4.2.1.1. O privire de ansamblu asupra scenei politice austriece.....	160
4.2.1.2. Analiza regresiiilor cu privire la atitudinile culturale ale alegătorilor ”Partidului Libertății din Austria” în raport cu cele ale alegătorilor celorlalte partide.....	160
4.2.1.3. Analiza regresiiilor cu privire la atitudinile economice ale alegătorilor ”Partidului Libertății din Austria” în raport cu cele ale alegătorilor celorlalte partide.....	165
4.2.1.4. Analiza regresiiilor cu privire la atitudinile europene ale alegătorilor ”Partidului Libertății din Austria” în raport cu cele ale alegătorilor celorlalte partide.....	169
4.2.2. România.....	174
4.2.2.1. O privire de ansamblu asupra scenei politice românești.....	174
4.2.2.2. Analiza regresiiilor cu privire la atitudinile culturale ale alegătorilor ”Partidului Poporului Dan Diaconescu” în raport cu cele ale alegătorilor celorlalte partide.....	174
4.2.2.3. Analiza regresiiilor cu privire la atitudinile economice ale alegătorilor ”Partidului Poporului Dan Diaconescu” în raport cu cele ale alegătorilor celorlalte partide.....	178
4.2.2.4. Analiza regresiiilor cu privire la atitudinile europene ale alegătorilor ”Partidului Poporului Dan Diaconescu” în raport cu cele ale alegătorilor celorlalte partide.....	182
4.2.3. Olanda.....	188
4.2.3.1. O privire de ansamblu asupra scenei politice olandeze.....	188
4.2.3.2. Analiza regresiiilor cu privire la atitudinile culturale ale alegătorilor ”Partidului pentru Libertate” în raport cu cele ale alegătorilor celorlalte partide.....	189
4.2.3.3. Analiza regresiiilor cu privire la atitudinile economice ale alegătorilor ”Partidului pentru Libertate” în raport cu cele ale alegătorilor celorlalte partide.....	195

4.2.3.4. Analiza regresiiilor cu privire la atitudinile europene ale alegătorilor ”Partidului pentru Libertate” în raport cu cele ale alegătorilor celorlalte partide.....	201
4.2.4. Finlanda.....	205
4.2.4.1. O privire de ansamblu asupra scenei politice finlandeze.....	205
4.2.4.2. Analiza regresiiilor cu privire la atitudinile culturale ale alegătorilor partidului ”Adevărații Finlandezi” în raport cu cele ale alegătorilor celorlalte partide.....	205
4.2.4.3. Analiza regresiiilor cu privire la atitudinile economice ale alegătorilor partidului ”Adevărații Finlandezi” în raport cu cele ale alegătorilor celorlalte partide.....	211
4.2.4.4. Analiza regresiiilor cu privire la atitudinile europene ale alegătorilor partidului ”Adevărații Finlandezi” în raport cu cele ale alegătorilor celorlalte partide.....	215
4.2.5. Marea Britanie.....	219
4.2.5.1. O privire de ansamblu asupra scenei politice britanice.....	219
4.2.5.2. Analiza regresiiilor cu privire la atitudinile culturale ale alegătorilor ”Partidului Independenței Regatului Unit” în raport cu cele ale alegătorilor celorlalte partide.....	219
4.2.5.3. Analiza regresiiilor cu privire la atitudinile economice ale alegătorilor ”Partidului Independenței Regatului Unit” în raport cu cele ale alegătorilor celorlalt partide.....	223
4.2.5.4. Analiza regresiiilor cu privire la atitudinile europene ale alegătorilor ”Partidului Independenței Regatului Unit” în raport cu cele ale alegătorilor celorlalte partide.....	226
V. Concluzii.....	227
VI. Anexe.....	230
VII. Bibliografie.....	251

REZUMAT

Cuvinte-cheie: populism, dreapta radicală, ideologie, strategie, demografie, narodnicism, poporanism, discurs politic, profil socio-demografic, politică europeană comparată, teorie politică, dezvoltare istorică, susținători politici.

Populismul a fost și a rămas un concept utilizat atât de des încât sensul său aproape că s-a pierdut de-alungul timpului, studiile reușind cu greu să țină pasul cu distorsiunea conceptuală căreia îi este supus acest concept. Cercetările urmăresc, de obicei, să explice anumite trăsături ale populismului, folosind metodele puse la dispoziție doar de o anumită disciplină. Lucrarea de față este, însă, expresia convingerii că populismul este un fenomen într-atât de complex, încât doar transdisciplinaritatea poate să facă lumină în cazul său. Prezenta teză de doctorat se dorește a reprezenta o contribuție la repetatele încercări, mai ales ale politologilor, istoricilor, sociologilor, specialiștilor în comunicare și în limbaj, de a explica populismul ca fenomen politic. Ne-am angajat să atingem acest deziderat prin abordări cu precădere din punct de vedere istoric, politologic și comunicațional.

Amploarea fenomenului populist este una care depășește limitele unei singure teze de doctorat, motiv pentru care am considerat de cuviință să studiem populismul doar în raport cu dreapta radicală europeană, coagulată în partide care au înregistrat importante succese electorale în Europa. Sunt acele partide considerate, așa cum vom vedea, "suspecții de serviciu" cu privire la utilizarea retoricii populiste. Ne-am orientat, așadar, nu asupra formațiunilor politice care s-au angajat în acțiuni *violente din punct de vedere fizic* – și care, de regulă, fac obiectul studiilor cu privire la mișcările politice extremiste – ci asupra acelor care s-au manifestat mai degrabă printr-o *violență retorică* și care s-au remarcat pe scenele politice naționale prin câștigarea unui anumit grad de reprezentativitate în urma unor alegeri. Urmărim, așadar, evoluția partidelor radicale de dreapta care au adoptat o retorică populistă în vederea sporirii competitivității lor în cadrul alegerilor naționale sau europene.

Dacă mai era necesar, realizarea importanței studierii temeinice a populismului a survenit odată cu victoriile categorice înregistrate de partidele care au îmbrățișat această retorică în cadrul alegerilor europarlamentare din luna mai 2014, formațiuni politice alternative¹, adesea apropiate celor două extreme ale spectrului politic. Enigmele care persistă cu privire la influența politică europeană a acestor partide în contemporaneitate sunt în

¹Am considerat că folosirea acestei denumiri ("alternative") pentru caracterizarea partidelor non-mainstream ne permite să facem referire, cumulativ, la toate partidele populiste, eurosceptice, radicale, anti-europene sau pur și simplu non-mainstream care și-au dobândit accesul în legislativul european în urma alegerilor europarlamentare organizate în perioada 22-25 mai 2014.

cascadă, începând de la capacitatea acestora de a forma grupuri politice la nivelul Parlamentului European – pas al cărui condiție *sine-qua-non* este armonizarea pozițiilor politice – și terminând cu asigurarea stabilității și a coeziunii acestor grupuri. Istoria recentă a demonstrat faptul că, dacă în rândul partidelor politice cu ideologii bine definite, formarea de grupuri în cadrul legislativului european este un proces relativ facil, formațiunile politice care se bazează pe utilizarea retoricii populiste, în lipsa unui fundament ideologic bine definit, întâmpină dificultăți reale în armonizarea programelor politice cu care și-au câștigat fotoliile.

Îngrijorările, mai mult sau mai puțin legitime, pe care și le exprimă diverse analize și studii academice se referă la influența pe care aceste partide ar putea-o avea asupra celorlalte formațiuni și aglomerări politice cu care intră în contact odată demarat procesul decizional de sub cupola Parlamentului European și, astfel, influența asupra agendei publice europene. Lucrările științifice care au atenționat asupra acestui aspect și care, deși nu au avut în vedere acest caz specific, pot fi ușor extinse și asupra alegerilor europarlamentare, fac referire la potențialul de șantaj al acestor partide, teorie patentată de Sartori,² precum și de teoria contagiunii patologiei populiste – via Taggart,³ sau influența pe care partidele de nișă o exercită asupra partidelor mari, așa cum este descris acest proces de către Meguid.⁴ Astfel, apare întrebarea cu privire la capacitatea temelor anti-imigraționiste – pe care partide populiste precum *Frontul Național*, *Partidul pentru Libertate* din Olanda și alte asemenea formațiuni politice le-au utilizat în retorica lor electorală – se vor regăsi în discursul partidelor moderate care își doresc, în mod firesc, recâștigarea electoratul pierdut în favoarea celor dintâi.

În fine, cu privire la tema care marchează populismul contemporan, i.e. conflictul conceptual ideologie *versus* strategie retorică, notăm faptul că un corpus semnificativ al literaturii de specialitate a rămas captiv tentației de a evidenția cu precădere valențele negative caracteristice populismului, condamându-l cu acribie, fie explicit, fie strecurând printre rânduri mesaje subliminale care să acuze această strategie politică, suprapunând-o, aproape fără excepție, dreptei radicale. Singura explicație pentru o astfel de atitudine este aceea că părțile interesate în a înțelege acest concept nu au ajuns la un acord cu privire la identitatea politică a populismului. Acesta e înghesuit, de cele mai multe ori, în rândul ideologiilor,

² Giovanni Sartori, *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, vol. 1., Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 122.

³Paul Taggart, „Populism and the pathology of representative politics” in Yves Mény, Yves Surel (edited by), *Democracies and the populist challenge*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2002, p. 64. (în continuare: Paul Taggart, „Populism and the pathology”)

⁴Bonnie M. Meguid, „Competition between Unequals: The Role of Mainstream Party Strategy in Niche Party Success” in *American Political Science Review*, Volume 99, Issue 03, August 2005, pp. 347–359.

stârnind astfel pasiuni care, în cazul de față, conduc spre o atitudine ostilă ce reverberează și în textele științifice. Dacă însă, așa cum bine sugerează o parte a literaturii, vom înțelege populismul ca pe o strategie politică, atitudinile (fie ele negative sau pozitive) nu-și mai au locul. Pentru că spre deosebire de o ideologie, care în mod natural stârnește pasiuni, o strategie politică nu poate să fie considerată decât a fi potrivită sau nu într-un anumit context. Strategia populistă și-a dovedit eficacitatea de (probabil prea) multe ori, însă de-alungul bătăliilor electorale în care s-a angajat și-a dezvăluit și limitele.

Prezenta lucrare de doctorat este compusă din două mari părți care acoperă un număr relativ egal de pagini, prima dintre acestea reprezentând abordarea teoretică, iar a doua, cea empirică. Cercetarea noastră pornește de la problematica naturii populismului contemporan, concept marcat de controverse datorită imposibilității literaturii de specialitate de a ajunge la un acord în privința definirii sale ca ideologie sau ca strategie politică. În urma prezentării abordărilor din literatura de specialitate de după cel de-al Doilea Război Mondial cu privire la această temă, argumentăm că populismul este o *supra-strategie politică*, adică un ansamblu de strategii de comunicare (anti-elitismul/conspiraționismul, stigmatizarea, reducționismul politic, apelul la democrație directă absolută și media-centrismul) menite a atrage un număr cât mai mare de voturi în lipsa unui fundament ideologic solid. Acesta este motivul pentru care populismul este perfect adaptabil atât partidelor de dreapta, cât și celor din stânga spectrului politic. În argumentarea acestui punct de vedere, pornim de la demonstrarea faptului că populismul contemporan nu este, decât într-o foarte mică măsură, continuatorul populismului de la mijlocul secolului al XIX-lea. Facem apel la surse editate precum discursuri și programe de partid pentru a prezenta modul de manifestare al partidelor populiste "originale" și pentru a înțelege pierderea contactului cu populismul contemporan.

Continuăm abordarea teoretică prin prezentarea a șapte studii de caz ilustrative pentru partidele de dreapta radicală din Uniunea Europeană care au adoptat supra-strategia populistă. Am ales aceste studii de caz în baza așa-numitei *metode a conformității (agreement method)*, uzitată în studiile de politică comparată și care implică demonstrarea faptului că, în ciuda diferențelor care există *ex ante* între studiile de caz, ipoteza de la care am pornit rămâne validă. În cazul nostru, am urmărit să demonstrăm că în ciuda poziționării geografice diferite, a experiențelor istorice și a evoluțiilor politice diferite, populismul dezvoltă trăsături relativ identice.⁵ Studiile noastre de caz au reprezentat partide populiste de dreapta radicală importante din Marea Britanie, Olanda, Franța, Italia, Austria, România și Finlanda. În

⁵Hans Keman, "Comparative Research Methods", in Daniele Caramani (ed.), *Comparative Politics*, 2nd Edition, New York: Oxford University Press, 2011, p. 58.

vederea construirii unei perspective mai largi asupra subiectului, am abordat succint și doar ilustrativ, și situația altor țări europene. În abordarea studiilor de caz, am făcut apel la documente de partid (acolo unde nu am întâmpinat bariere lingvistice), interviuri sau declarații de presă ale reprezentanților partidelor analizate, articole din ziare tipărite sau online cu privire la activitatea partidelor respective – printre care și oficioasele "La Padania" (pentru cazul Italiei) și "România Mare".

În cea de-a doua parte a lucrării am stăruit asupra analizei electoratului fidel partidelor populiste de dreapta radicală prezentate în prima jumătate a tezei. Datele pentru realizarea statisticilor care stau la baza analizei noastre au fost furnizate de către institutul de cercetare olandez *Kieskompas B.V.*, cu sediul la Amsterdam. Datele au fost culese prin intermediul unei așa-numite aplicații de consiliere a votantului, o platformă online novatoare, realizată și utilizată pentru prima dată în istorie în Olanda, cu ocazia alegerilor din 1989.⁶ Aplicația care a furnizat datele folosite în studiu nostru a fost realizată, cu participarea autorului prezentei lucrări în calitate de expert național, pentru alegerile europarlamentare din anul 2014. Cum funcționează această aplicație? În primul rând, pentru crearea acestor aplicații, partidelor politice care concurează în alegeri le este solicitat să răspundă unui număr de treizeci de întrebări, răspunsuri care, coroborate cu alte surse, sunt plasate de experți în spațiul ideologic stânga-dreapta, respectiv progresist-conservator.⁷ Aplicația se prezintă sub forma unui chestionar online, gratuit, cu o interfață prietenoasă, utilizatorii acesteia fiind rugați să răspundă la aceleași treizeci de întrebări care au fost înaintate și partidelor politice în perioada pregătirii platformei. În funcție de răspunsurile acordate, aplicația îi prezintă utilizatorului proximitatea față de partidele politice sau, în funcție de tipul alegerilor, față de candidații care se prezintă în alegeri. Pe lângă răspunsurile cu privire la întrebările legate de teme politice importante, utilizatorii completează și câteva câmpuri de informații personale precum *anul nașterii, genul, educația, religiozitatea* etc., precum și *opțiunile politice*. Aceste informații sunt stocate de platformă, putând fi mai apoi utilizate în studii precum cel de față.⁸

Prima parte a acestei abordări empirice am dedicat-o construirii profilului socio-demografic al alegătorilor celor șapte partide populiste de dreapta radicală care au constituit

⁶Stefaan Walgrave, Peter Van Aelst, Michiel Nuytemans, „'Do the Vote Test': The Electoral Effects of a Popular Vote Advice Application at the 2004 Belgian Elections”, in *Acta Politica*, Volume 43, Issue 1, April 2008, p. 52.

⁷André Krouwel, Matthew Wall, "From Text to Construction of Political Party Landscapes", în Bertie Kaal, Maks, Isa Marks, Annemarie van Elfrinkhof, (Ed.), *From Text to Political Positions: Text Analysis across Disciplines*, Amsterdam: John Benjamin Publishing Company, 2014, p. 275.

⁸Pentru o detaliere a modului de realizare a aplicației, vezi André Krouwel, Thomas Vitiello, Matthew Wall, "The Practicalities of Issuing Vote Advice: A New Methodology for Profiling and Matching", in *International Journal of Electronic Governance*, 5 (3-4), 2012, pp. 223-243.

studiile noastre de caz. Am indicat, în acest sens, în toate cazurile – cu excepția acelor în care datele nu au fost accesibile – următoarele informații despre persoanele care au declarat că vor vota cu Frontul Național (Franța), Liga Nordului (Italia), Partidul Libertății din Austria (Austria), Partidul pentru Libertate (Olanda), Adevărații Finlandezi (Finlanda), Partidul Poporului Dan Diaconescu (România) și Partidul Independenței Regatului Unit (Marea Britanie): vârstă, gen, educație, religiozitate și/sau religie, situație la locul de muncă, zona locuită (urban mic/mediu sau mare, suburbie a urbanului mare, rural) și interes în politică. Am creionat acest profil cu ajutorul rezultatelor generate de frecvențele simple realizate în programul de statistică SPSS. Am urmărit, totodată, să identificăm care este distribuția pe colegii electorale a acestor persoane.

În concluzie, dezvoltarea istorică a acestui fenomen demonstrează faptul că există prea puține legături între pe de o parte populismul clasic, apărut în Statele Unite ale Americii și în Rusia Țaristă la mijlocul secolului al XIX-lea și, pe de cealaltă parte, populismul contemporan. Acesta este motivul pentru care cercetătorii scriu despre fenomenul politic din contemporaneitate, în comparație cu cel inițial, ca despre un "fals populism" sau un "populism dezrădăcinat". Am explicat aceste diferențe din două perspective: una lingvistică, iar cealaltă istorico-geografică. Dacă în Statele Unite ale Americii populismul politic al secolului al XIX-lea a fost înfrânt odată cu eșecul electoral în cadrul alegerilor prezidențiale de la 1896, în Rusia ideile populismului au fost preluate de marii ideologi ai socialismului și anarhismului (dar nu numai). Un fenomen relativ similar s-a petrecut și în România. Deși a avut marele merit de a fi impulsivat realizarea atât a reformei electorale, cât și a celei agrare, mișcarea poporanistă din România nu a acționat politic sub forma unui partid, ci a urmărit să-și obțină susținerea prin arhitectura politică a altor formațiuni, care preiau din argumentele ideologice ale poporanismului, sortit ulterior dispariției.

Astăzi, acest fenomen se prezintă mai degrabă sub forma unei (supra-)strategii politice, utilizând elemente retorice precum reduționismul politic, anti-elitismul, stigmatizarea sau apelul la democrație directă. Sunt operațiuni menite a câștiga încrederea electoratului fără a-i propune și un suport ideologic solid. Faptul că populismul migrează cu ușurință de la stânga la dreapta spectrului politic reprezintă un alt indiciu pentru fragilitatea argumentului ideologic. Este, însă, important să subliniem că populismul funcționează în imediata proximitate a ideologiilor (de unde și teoria "ideologiilor de acompaniament"), motiv pentru care studiile cu privire la populism servesc, fie și involuntar, ca "site conceptuale". Iar asta pentru că înțelegând modul de manifestare a populismului, pot fi înțelese mai bine și care sunt ideologiile pe care le îmbrățișează partidele, adică esența

manifestărilor politice ale acestora. Cu alte cuvinte, ceea ce rămâne de-asupra acestei "site" e populismul, ceea ce este trece prin ea este ideologia în forma sa pură. Implicațiile politice sunt, din acest punct de vedere, de netăgăduit. Forța, deși slabă, de coagulare a formațiunilor care îmbrățișează această retorică tocmai de la "anti-elitism" pornește.

Șantierul științific al cercetării populismului a fost deschis acum cincizeci de ani, însă în ciuda progreselor certe care s-au făcut cu privire la înțelegerea acestuia, există încă suficiente întrebări care își așteaptă răspunsul. Probabil cea mai importantă este aceea de a cunoaște în ce măsură comunicarea politică poate supraviețui fără strategia populistă, o întrebare la care, din nou, doar o cercetare transdisciplinară – istorie, politologie și științe ale comunicării – poate să răspundă cel mai bine. Interesul cu privire la populism apare, însă, și datorită crizei în care se află ideologiile politice, făcându-se tot mai des referire la conceptul de *post-ideologii*.

Bibliografie

Bibliografie generală

1. Aalberg, Toril, Esser, Frank, Reinmann, Carsten, Strömbäck, Jesper, De Vreese, Claes H. (editori), *Populist Political Communication in Europe*, New York: Routledge, 2016.
2. Albertazzi, Daniele, McDonnell, Duncan (editori), *Twenty-First Century Populism. The Spectre of Western European Democracy*, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2008.
- Arter, D., *Politics and Policy Making in Finland*, Sussex: Wheatsheaf Books, 1987.
3. Bărnăuțiu, Simion, *Discursul de la Blaj și Scrieri de la 1848*, prefață de Ion Rațiu, ediție îngrijită de Ioan Chindriș, Cluj-Napoca, 1990.
4. Bell, Daniel, *The End of Ideology. On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*, Harvard University Press, 2000.
5. Brandist, Craig, Tihanov, Galin (editori), *Materializing Bakhtin. The Bakhtin Circle and Social Theory*, Londra: Macmillan Press Ltd., 2000.
6. Canetti, Elias, *Masele și puterea*, traducere din limba germană de Amelia Pavel, ediția a II-a, București: Nemira&Co., 2008.
7. Canovan, Margaret, *Populism*, New York and London: Harcourt Brace Jovanovich, 1981.
8. Căpreanu, Ioan, *Partide și idei politice în România (1880-1947)*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995.
9. Chwalisz, Claudia (2015), "The populist signal. Why Politics and Democracy need to change", London – New York: Rowman & Littlefield Interantional Ltd.
10. Colas, Dominique, *Dicționar de gândire politică*, ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2009.
11. Dagger, Richard, Ball, Terence, *Ideologii politice și idealul democratic*, Iași: Polirom, 2000.
12. Dahl, Robert A. (editor), *Political Opposition in Western Democracies*, New Haven: Yale University Press, 1966.
13. Della Torre, P.F., Mortimer, E., Story, J. (editori), *Eurcommunism: Myth or Reality?*, Harmondsworth: Penguin Books Ltd., 1979.
14. Delwit, Pascal, Porier, Philippe (editori), *Parlement puissant, électeurs absents?: les élections européennes de juin 2004*, Bruxelles: Ed. de l'Université de Bruxelles, 2004.
15. Dornbusch, R., Edwards, S., "The Macroeconomics of Populism in Latin America", Chicago: University of Chicago Press, 1991.
16. Frunză, Mihaela, *Ideologie și feminism*, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2014.

17. Gherghina, Sergiu, Mișcoiu, Sergiu (editori), *Partide și personalități populiste în România postcomunistă*, Iași: Editura Institutul European, 2010.
18. Gherghina, Sergiu, Mișcoiu, Sergiu, Soare, Sorina (editori), *Populismul contemporan. Un concept controversat și formele sale diverse*, Iași: Editura Institutul European, 2012.
19. Giusto, Hedwig, Kitching, David, Rizzo, Stefano (editori), *The Changing Faces of Populism: Systemic Challengers in Europe and the U.S.*, Bruxelles: FEPS, 2013.
20. Givens, T., *Voting Radical Right in Western Europe*, Cambridge University Press: New York, 2005.
21. Goldstone, Jack A., Kaufmann, Eric P., Duffy Toft, Monica (editori), *Political Demography. How population changes are reshaping International Security and National Politics*, Boulder – London: Paradigm Publishers, 2012.
22. Goodwyn, Lawrence, *The Populist Moment. A Short History of the Agrarian Revolt in America*, Oxford: Oxford University Press, 1978.
23. Gutmann, Amy, Thompson, Dennis, *Why Deliberative Democracy?*, Princeton: Princeton University Press, 2004.
24. Hampton, M., Boulder, C. (editori), *Between Bonn and Berlin: German Politics Adrift?*, Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, 1999.
25. Hermet, Guy, *Sociologia Populismului*, traducerea de Dan Burcea, București: Artemis, 2007.
26. Heywood, Andrew, *Political Ideologies. An Introduction, 5th Edition*, London: Palgrave Macmillan, 2012.
27. Hosu, Ioan, Iancu, Ioana Raluca, Pavelea, Anișoara, Culic, Lorina Iulia (coordonatori), *Perspective empirice asupra comunicării. Conferința Națională Studențească de Comunicare 2013*, Cluj-Napoca: Accent, 2014.
28. Ignazi, Piero, *Extreme Right Parties in Western Europe*, Oxford: Oxford University Press, 2003.
29. Ionescu, G., *Politica și Căutarea Fericirii*, București: Bic All, 1999.
30. Kaal, Bertie, Maks, Isa, Van Elfrinkhof, Annemarie (editori), *From Text to Political Positions: Text Analysis across Disciplines*, Amsterdam: John Benjamin Publishing Company, 2014.
31. Keman, Hans, "Comparative Research Methods", in Daniele Caramani (ed.), *Comparative Politics*, 2nd Edition, New York: Oxford University Press, 2011.
32. Kitschelt, H., McGann, A., *The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1995.

33. Laclau, Ernesto, *On Populist Reason*, London: Verso, 2005.
34. Mény, Yves, Surel, Yves (editori), *Democracies and the populist challenge*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2002.
35. Merkl, Peter H., Weinberg, Leonard (editori), *Encounters with the Contemporary Radical Right*, Boulder (Colorado): Westview Press, 1993.
36. Micu, Dumitru, *Poporanismul și Viața românească*, Editura pentru Literatură, București, 1961.
37. Miroiu, Mihaela, *Ideologii politice actuale. Semnificații, evoluții și impact*, Iași: Polirom, 2012.
38. Mudde, C., Kaltwasser, C. R. (editori), *Populismul în Europa și în Cele Două Americi. Amenințare sau Remediu pentru Democrație?*, Iași: Institutul European, 2015
39. Muis, J., *Pim Fortuyn. The Evolution of a Media Phenomenon*. Ridderprint: Riddrkerk, 2012.
40. Ornea, Zigu, *Poporanismul*, Editura Minerva, București, 1972.
41. Pop, Ioan-Aurel, Bolovan, Ioan (coordonatori), „Istoria României”, ed. a 2-a, Editura Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2007.
42. Rudig, W., Bennie, L.G., Franklin, M.N., *Green Party Members: A Profile*, Delta Publications: Glasgow, 1991.
43. Sandelin, C. (editor), *European Populism and winning the Immigration Debate*, Scandbook, Falun, 2014.
44. Sargent, L.T., *Contemporary Political Ideologies*, Homewood, Dorsey Press, 1972.
45. Sartori, Giovanni, *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, vol. 1., Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
46. Scurtu, Ioan, Alexandrescu, Ion, Bulei, Ion, Mamina, Ion, Stoica, Stan, *Enciclopedia Partidelor Politice din România 1859-2003*, Editura Meronia, București, 2003.
47. Simpson, P.A., Druxes, H., *Digital Media Strategies of the Far Right in Europe and the United States*, Maryland: Lexington Books, 2015.
48. Standing, Guy, *The Precariat: The New Dangerous Class*, London – New York: Bloomsbury Academic, 2011.
49. Stere, Constantin, *Poporanism sau social-democratism?*, Ediție și prefață de Mihai Ungheanu, cu o postfață de prof. dr. Ilie Bădescu, Editura Porto-Franco, Galați, 1996.
50. Strijker, Dirk, Voerman, Gerrit, Terluin, Ida (editori), *Rural protest groups and populist political parties*, Wageningen: Wageningen Academic Publishers, 2015.
51. Taggart, Paul, *Populism*, Open University Press, 2000.

52. Venturi, Franco, *Il populismo russo*, Turin – Einandi, 1952-1972.
53. Vincent, Andrew, *Modern Political Ideologies*. 3rd Edition, Wiley-Blackwell, 2010.
54. Von Beyme, K. (editor), *Right-Wing Extremism in Western Europe*, Frank Cass & Co. Ltd.: Londra, 1988.
55. Williams, M. H., *The Impact of Radical Right-Wing Parties in Western European Democracies*, New York: Palgrave, 2006.
56. Wodak, Ruth (editor), *Language, Power and Ideology. Studies in Political Discourse*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1989.
57. Wodak, Ruth, Khosravi-Nik, Majid, Mral, Brigitte (editori), *Right-Wing Populism in Europe. Politics and Discourse*, London: Bloomsbury, 2013.
58. Wodak, Ruth, Pelinka, Anton, *The Haider Phenomenon*, London: Transaction Publishers, 2002.
59. Zbucnea, Gheorghe, *Poporaniştii şi problema agrară la începutul secolului XX*, în "Analele Universităţii Spiru Haret", Seria Istorie, 10, 2007.

Articole ştiinţifice

1. Abedi, A. (2009), „Doomed to Failure? UKIP and the Organisational Challenges Facing Right-Wing Populist Anti-Political Establishment Parties”, *Parliamentary Affairs*, Vol. 62, No.1.
2. Afonso, A. (2015), "Choosing whom to betray: Populist Right-Wing Parties, Welfare State Reforms and the Trade-Off between Office and Votes", *European Political Science Review*.
3. Agnew, J., Brusa, C. (1999), „New Rules for National Identity? The Northern League and Political Identity in Contemporary Northern Italy”, *National Identities*, 1 (2).
4. Albertazzi, Daniele, McDonnell, Duncan (2005), "The Lega Nord in the second Berlusconi government: In a league of its own", *West European Politics*, 28 (5).
5. Arter, D. (2010), „The Breakthrough of Another West European Populist Radical Right Party? The Case of the True Finns”, *Government and Opposition*, vol. 45, nr. 4.
6. Arter, D. (2012), Analysing 'Successor Parties': The Case of the True Finns, *West European Politics*, 35, 4.
7. Bale, T. (2014). "Putting it Right? The Labour Party's Big Shift on Immigration since 2010", *The Political Quarterly*, 85, 3.
8. Bos, Linda, Van der Brug, Wouter, De Vreese, Claes, "Media coverage of right-wing populist leaders", *Political Communication*, vol. 28, 2, 2011.

9. Canovan, Margaret, "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy", in *Political Studies*, Vol. 47, Nr. 1, 1999.
10. Cattle, Ted (2012), "The Far Right: Rumours about Their Death are Premature", *Parliamentary Affairs*, Vol. 65, Nr. 4.
11. Castells, M. (2008), "The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance", *The Annals of the American Academy*, 616.
12. Clark, Thomas D. (1946), "The Furnishing and Supply System in Southern Agriculture since 1865," in *Journal of Southern History*, Vol. 12, No. 1.
13. Dalakoglou, D. (2013). "Neo-Nazism and Neoliberalism: A Few Comments on Violence in Athens At the Time of Crisis", *Working USA: The Journal of Labour and Society*, 16 (2).
14. Dennison, J., Goodwin, M. (2015), „Immigration, Issue Ownership and the Rise of UKIP", *Britain Votes*.
15. Dorling, D., Rallings, C., Thrasher, M. (1998), "The Epidemiology of the Liberal Democrat Vote", *Political Geography*, 17 (1).
16. Edelman, Murray (1974), "The Political Language of the Helping Professions", *Politics and Society*, 4.
17. Fennema, M., Maussen, M. (2000), "Dealing with Extremists in Public Discussion: Front National and "Republican Front" in France, in *The Journal of Political Philosophy*, Vol. 8, Nr. 3.
18. Flinders, Matthew (2016), "The Problem with Democracy", *Parliamentary affairs: A Journal of Representative Politics*, Vol. 69, Nr.1.
19. Ford, R., Goodwin, M. (2014), „Identity, Social Change and the Left Behind", *The Political Quarterly*, 85, 3.
20. Ford, R., Goodwin, M., Cutts, D. (2011), „Strategic Eurosceptics and Polite Xenophobes: Support for the UK Independence Party (UKIP) in the 2009 European Parliament Elections", *European Journal of Political Research*, vol. 51.
21. Freeden, Michael (2001), "Editorial: What is Special about Ideologies?", *Journal of Political Ideologies*, Vol. 6, Nr. 1.
22. Geddes, A. (2014), "The EU, UKIP and the Politics of Immigration", *The Political Quarterly*, 85, 3.
23. Giordano, B. (2000), "Italian Regionalism or 'Padanian' Nationalism – the Political Project of the Lega Nord in Italian Politics", *Political Geography*, 19.
24. Guiraudon, Virginie (2000), "European Integration and Migration Policy: Vertical Policy-making as Venue Shopping", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 38, Nr. 2.

25. Haidt, J., Graham, J. (2007), "When Morality Opposes Justice: Conservatives Have Moral Intuitions that Liberals may not Recognize", *Social Justice Research*, Vol. 20, Nr. 1.
26. Haidt, J., Hersh, M.A. (2001), "Sexual Morality: the Cultures and Emotions of Conservatives and Liberals", *Journal of Applied Social Psychology*, Vol. 31, Nr. 1.
27. Hayes, B., Nagle, J., "Ethnonationalism and attitudes towards gay and lesbian rights in Northern Ireland", *Nations and Nationalism*, 2016, vol. 22, nr. 1.
28. Hayton, R. (2010), "Towards the Mainstream? UKIP and the 2009 Elections to the European Parliament", *Politics*, 30 (1).
29. Hix, S., Marsh, M. (2007), "Punishment or Protest? Understanding European Parliament Elections", *The Journal of Politics*, 69 (2).
30. Ibroscheva, E. (2013), "A Different Kind of Massive Attack: How the Bulgarian Ultranationalist Party Ataka engineered its political success using electronic media", *Central European Journal of Communication*, 1.
31. Iețcu-Fairclough, I. (2007), "Populism and the Romanian 'Orange Revolution': A Discourse-Analytical Perspective on the Presidential Election of December 2004", *Studies in Language and Capitalism*, 2.
32. Ignazi, Piero (2005), "Legitimation and Evolution on the Italian Right Wing: Social and Ideological Repositioning of Alleanza Nazionale and the Lega Nord", *South European Society and Politics*, 10 (2).
33. Jagers, Jan, Walgrave, Stefaan (2003), "Politiekgaat over de mensen. Populistischeretoriekbij de Vlaamsepolitiekepartijen", in *Samenleving en Politiek*, Vol. 10.
34. Jagers, Jan, Walgrave, Stefaan (2007), "Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium", in *European Journal of Political Research*, vol. 46, no. 3.
35. Johnson, R., Pattie, C., Manley, D. (2016), "Britain's Changed Electoral Map in and Beyond 2015: The importance of Geography", *The Geographical Journal*.
36. Kahn, R. (2012), "Who's the Fascist? Uses of the Nazi Past at the Geert Wilders Trial", *Oregon Review of International Law*, 14.
37. Krouwel, André , Vitiello, Thomas, Wall, Matthew (2012), "The Practicalities of Issuing Vote Advice: A New Methodology for Profiling and Matching", in *International Journal of Electronic Governance*, 5 (3-4).
38. Lubbers, Marcel, Scheepers, Peer (2002), "French Front National voting: a micro and macro perspective", *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 25, Nr. 1.

39. Luther, Kurt Richard (2011), "Of goals and own goals: A case study of right-wing populist party strategy for and during incumbency", *Party Politics*, vol. 17.
40. McDonnell, D. (2006), "A Weekend in Padania: Regionalist Populism and the Lega Nord", *Politics*, 26 (2).
41. Meguid, Bonnie M. (2005), „Competition between Unequals: The Role of Mainstream Party Strategy in Niche Party Success” in *American Political Science Review*, Vol. 99, Nr. 3.
42. Mudde, Cas (2000), "In the Name of the Peasantry, the Proletariat, and the People: Populisms in Eastern Europe", *East European Politics and Societies*, 14 (2).
43. Mudde, Cas (2004), "The Populist and Zeitgeist", *Government & Opposition*, Vol. 39, Nr. 3.
44. Mudde, Cas, Mair, Peter (1998), "The Party family and its study", *Annual Review of Political Science*, vol. 1.
45. Muller, Jan-Werner (2015), "Parsing Populism: Who is and who is not a populist these days?", *Juncture*, 22 (2).
46. Niemi, M. K. (2012), "Messenger and Defender – Timo Soini's populist leadership and media strategies in winning the elections of 2011", *Research on Finnish Society*, 5.
47. Pirro, A. (2014), „Populist Radical Right Parties in Central and Eastern Europe: The Different Context and Issues of the Prophets of the Patria”, *Government and Opposition*, 49 (4).
48. Schneider, William (1994), "The New Populism", *Political Psychology*, 15 (4).
49. Slavoj, Žižek (2006), "Against the Populist Temptation", *Critical Inquiry*, Vol. 32, Nr. 3.
50. Smrčková, M. (2009). "Comparison of Radical Right-Wing Parties in Bulgaria and Romania: The National Movement of Ataka and the Greater Romania Party", *Central European Political Studies Review*, 11(1).
51. Stoica, Mihnea-Simion (2014), "The Corrosion of an Ideological Identity? Differences Between the Christian-Democratic Discourse and the Attitude of the Faithful Electorate", *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, Vol. 13, Nr. 38.
52. Swyngedouw, Marc, Ivaldi, Giles (2001), "The Extreme Right Utopia in Belgium and France: The Ideology of the Flemish Vlaams Blok and the French Front National", *West European Politics*, Vol. 24, Nr. 3.
53. Van Gent, W.P.C., Jansen, E.F., Smits, J.H.F., "Right-wing Radical Populism in City and Suburbs: An Electoral Geography of the Partij Voor de Vrijheid in the Netherlands", *Urban Studies*, 51 (9).

54. Van Kessel, S. and Pirro, A. (2014). "Discontent on the move: prospects for populist radical right parties at the 2014 European Parliament elections", *European Parliament elections in times of crisis. Intereconomics*, 49 (1).
55. Varga, M. (2014). Hungary's "anti-capitalist" far-right: Jobbik and the Hungarian Guard. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 42 (5).
56. Walgrave, Stefaan, Van Aelst, Peter, Nuytemans, Michiel (2008), „'Do the Vote Test': The Electoral Effects of a Popular Vote Advice Application at the 2004 Belgian Elections", *Acta Politica*, Vol. 43, Nr. 1.
57. Westinen, J. (2014), "True Finns: A Shock for Stability? Testing the Persistence of Electoral Geography in Volatile Elections", *Scandinavian Political Studies*, Vol. 37, Nr. 2
58. Zaslove, Andrej (2004), "Closing the Door? The ideology and impact of radical right populism on immigration policy in Austria and Italy", *Journal of Political Ideologies*, Vol. 9, 1.
59. Zaslove, Andrej (2008), "Here to Stay? Populism as a New Party Type", *European Review*, Vol. 16, Nr. 3.

Studii

1. Benoist, A., *Confronting Globalization* (traducere de John Lamberth și Deborah Shair), *Telos*, 1996.
2. Boven, M., Wille, A., *Diploma Democracy. On the Tensions Between Meritocracy and Democracy*. Raport pentru programul NWO – Contested Democracies, Utrecht/Leiden, 2009.
3. Buruma, Ian, "Who's to blame for this surge in Populism?", în *The Globe and Mail*, Toronto, 14 mai 2010.
4. De Raadt, J., Hollanders, D., Krouwel, A. (2004), *Varieties of Populism. An Analysis of the Programmatic Character of Six European Parties*, Working Papers Political Science No. 2004/04.
5. Ersoy, Ahmet, Górný, Maciej, Kechriotis, Vangelis, Kopeček, Michal, Manchev, Boyan, Trencsényi, Balázs, Turda, Marius (editori). *Discourses of collective identity in Central and Southeast Europe (1770-1945): Texts and Commentaries*, vol III/2, *Modernism – Representations of National Culture*, Budapesta: CEU Press, 2010.
6. Hamilton, Daniel, Volker, Kurt (editori), *Transatlantic 2020: A tale of Four Futures*, Washington DC: Center for Transatlantic Relations, 2011.

7. Hansen, K. G., Rasmussen, R.O., Roto, J., *Nordic Perspectives on Demography – A Background Report for the Project on Coastal Societies and Demography*, NORDREGIO Working Paper: Stockholm, 2012.
8. Howen, Tim, The non-European roots of the concept of populism, Working paper No. 120, Sussex European Institute, 2011.
9. Iso-Markku, T. (2014), Euroscepticism vs. Political Pragmatism: The Finns Party tones down its criticism of the EU, *EPIN Commentaries*.
10. Luther, Kurt Richard (2005), *Die FPÖ und das BZÖ*, KEPRU Working Paper.
11. Meret, S., "The Danish People's Party, the Italian Northern League and the Austrian Freedom Party in a Comparative Perspective: Party Ideology and Electoral Support", Aalborg: Spirit PhD Series, 2010.
12. Raunio, T. (2012), 'Whenever the EU is involved, you get problems': Explaining the European policy of the (True) Finns, (EPERN Working Paper no. 26).
13. Scheuch, Erwin K., Kligemann, Hans-Dieter, "Theorie des Rechtsradikalismus in Westlichen Industriegesellschaften", în *Hamburger Jahrbuch für Wirtschafts - und Gesellschaftspolitik*, Bd. 12 (1967).
14. Skolkay, A. (2000). "Populism in Central Eastern Europe" (working paper no. 1, Institut Für Wissenschaften vom Menschen, Vienna).
15. Stephan, A. (2015), *The Rise of the Far Right: A Subregional Analysis of Front National Support in France*, working paper, New York University.
16. Stoica, Mihnea-Simion (2016), "Romanian Populism: Between Radical Nationalism and Communist Nostalgia", Universitatea din Jyväskylä, Finlanda (în curs de apariție).
17. Stoica, Mihnea-Simion, "The Turning Fortunes of Romania's Far Right: The Rise and Fall of Greater Romania Party", în Fielitz, M., Laloire, L.L. (editori), *Trouble on the Far Right*, Transcript, 2016 (în curs de apariție).
18. Străuțiu, Eugen, *Ideologii și Partide Politice. Curs universitar*, Sibiu, 2007
19. Szczerbiak, A., Taggart, P. (2000), "Opposing Europe: Party Systems and Opposition to the Union, the Euro and Europeanisation, *Opposing Europe Research Network Working Paper No. 1*.
20. Van Hear, Nicholas, Nyber Sorensen, Ninna (editori), *The Migration-Development Nexus*, United Nations, International Organization for Migration, 2003.
21. Van Kessel, S., Krouwel, A. (2012), „Fishing in the same pond? Comparing the electorates of the Socialist Party and the Freedom Party in the Netherlands”, working paper, Amsterdam.

22. Veldhuis, T., Bakker, E. (2009), *Muslims in the Netherlands: Tensions and Violent Conflict*. MICROCON Policy Working Paper 6, Brighton: MICROCON.